

TÁRCZA.

Magyar tud. akademia.

(Mártius 9-én a philos. törv. és történettudományi osztályok ülése.)

Nem lévén más értekezés bejelentve, a titoknok, Szalay László, mint mondá, hézagpótlóul történetírói tárczájából közölt néme adatokat, azon korból, midőn Bethlen Gábor másod ízben indult ki Erdélyből.

Ha Szalay felszólal akár az irodalomban akár az akademia szószerkén, bizonyosak lehetünk benne, hogy sok igen érdekes és — a miért különös hálával tartozunk — mindannyiszor sok új adatot is hallunk. S növeli az előadás becsét az a mondhatni, teljes drámai tárgyilagosság, melylyel jeles történetírónk monographiáiban találkozzunk. — A történeti személyek előttünk járnak, beszélnek oly nyelven, mely egyiránt jellemzi a kort és az egyéneket, s történetírónk úgy szólván csak bemutatja a szereplőket, magyarázza, a mi homályos beszédökben, levelezéseikben, a mennyire szükséges, a háttért is megvilágosítván. S mindezt a jártas kalauz teljes otthonosságával, könnyűségével.

Különös érdekekkel bírt a mai előadásban többek között Bethlen Gábornak egy levele Károlyihoz. Magunk előtt láttuk a nagy fejedelmet egész erélyében, s jellemének minden más főbb vonásaival. Mintha tilni kívánt volna a történetírónak, hogy arczképét írja. S

mennyi érdekes, mennyi új részlet a többi egykoru adatokban is!

Ugy vettük észre, hogy velünk együtt az összes akademia örvendene, ha minél többször lenne a titoknok azon helyzetben, hogy ily hézagpótló előadást kelljen tartania.

Ugyanez ülésben a helytartótanács két intézménye olvastatott fel.

Az egyik mellett a bibornok-herczeg-primástól és a nyitrai püspöktől beérkezett s az elemi iskolákra és tanítóképezdékre vonatkozó adatok közöltettek az akademiaival. Köszönettel fogadtattak, kiadatván feldolgozás végett a statistikai bizottságnak.

A másik intézmény véleményét kíván az akademia-tól Pesty Frigyes akademiai tag folyamodványa tigyében. Akademiaink nevezett tagja ugyanis azért folyamodott a kormányzékhez, hogy neki a hazai helynevek gyűjtésében hatósági támogatás nyujtassék. E folyamodvány véleményadás végett a történelmi és nyelvtudományi bizottságokhoz tétetett által. Már e határozat mutatja, mily fontosságot helyez az akademia Pesty Frigyes vállalatába. S miként fogja föl a derék vállalkozó feladatát, eléggé mutatja folyamodványa.

„Hazai tudományosságunk egyik leggyakrabban pengetett hiánya — mond többek között folyamodó — régi geographiánk nem létezése. S az alatt, míg az előrehaladtabb vizsgálat a népvándorlás előtti álladalmak, sőt a nyugot-ázsiai satrapaságok térképeit képes a mivel világ elé terjeszteni, addig mi régi megyéink fekvését, határát, a határok változásait, az elenyészett bánóságok területeit, collectiv elnevezések illetőségeit nem tudjuk kimutatni, s ezer meg ezer hajdani hely-

ség nevét nem ismerjük, mely a nélkül, hogy sejténők, tán egy újabb névben lappang, vagy ha a helységek ki veszttek, kiveszttek emléktünköl is népességi és nemzetiségi viszonyainkra vonatkozó ismereteink nagy kárára.“

„Az érintett hiányon a régészek (régiségbuvárok) ásatásai, okmánytáraink gyarapodása következtében fog ugyan némileg segítve lenni idővel, de leginkább fog ez történni akkor, ha a helynevekben rejlő ismeretek kincsét, a hagyomány, nyelvészet, történeti kritika segélyével kitarjuk, közhasznúvá tesszük, minden egyes helynév egy-egy okmányhoz levén hasonló, még pedig oly természetű, mely gyakran még oly időkorba is világít vissza, hova már többé semmi okirat, semmi látható emlék nem kalauzol bennünket.“

„Ha elismerendő, hogy a helynevek multunk ismeretére sok részben a legbecsesebb felvilágosításokkal szolgálnak, be kell vallanunk, hogy épen ez oktatóink leginkább vannak fenyegetve az enyészet által; s minél tovább fűzi a jelen nemzedék gondtalanságát e tárgyban, annál sűrűbb lesz a homály, a megoldás sok kérdésre nézve annál nehezebb fog lenni, míg végre a kutatás hasztalan fáradságának ideje bekövetkeztét fogjuk érezni.“

A helynevek eléggé nem méltányolható fontosságát a tudomány több ágára nézve ekkép fogván fel Pesty Frigyes ur, vállalkozott a nagy munkára, melyet csak hatósági támogatás által eszközölhetni. Vállalata terjedelmét maga ekkép vázolja folyamodásában: „E célra nem elegendő Magyarország községeknek lajstromát megnyerni, hanem szükség volna községenként mind a pusztá, mező, forduló, dűlő, szántó föld, patak, fok, csúcs, láp, tisztás, nádas, posvány, forrás, kút,

folyó, tó, mocsár, rét, út, ér, erdő, kaszáló, legelő, szálás, tanya, hát, zug, bércz, kompállás, csárda, hegy, völgy, domb, barlang, irtvány, halom, rom, kert, major, szőlős, liget, határ, tájék, városrész, sat. néha utca, mely sajtóságos, jelentős elnevezéssel bír, s általában minden tárgy összeírása, a melynek topographiai neve van.“... „Nagy része ezen neveknek a telekkönyvekből lesz kiirható, a többi pedig a faluk birái, jegyzői, vénei segedelmével könnyű módon ki egészíthető.“ Hogy a magyarázatokat, megjegyzéseket is köszönettel veszi gyűjtő: önként értetődik.

Pesty Frigyes ur, mint láttuk, főleg történelmi fontosságát emelte ki e kérdésnek. Az akademia nyelvtudományi bizottsága kétségkívül ki fogja emelni a vállalat nyelvtudományi érdekét is.

Adja isten, hogy minél nagyobb siker kövesse a gyűjtő nagyérdéki vállalatát! (Ország.)